

Marija Bijelić

samostalna istraživačica
independent researcher

Fancevljev prilaz 10,
Zagreb, Hrvatska

mbijelic3010@gmail.com
orcid.org/0000-0003-0976-3314

Prethodno priopćenje
Preliminary communication

UDK / UDC:
728(497.5 Rab)“653”

DOI:
10.17685/Peristil.60.2

Primljeno / Received:
23. 9. 2017.

Prihvaćeno / Accepted:
20. 10. 2017.

Formiranje i stambena izgradnja Donje ulice u Rabu u kasnom srednjem vijeku

Genesis and Residential Development
of the Donja Street (Donja ulica) in Rab
in the Late Middle Ages

APSTRAKT

Detaljnou analizom stambene arhitekture rapske Donje ulice utvrđeno je kako je najvjerojatnije izgrađena u drugoj polovini 12. ili početkom 13. stoljeća o čemu svjedoče romaničke bifore i monofore građevina na njezinim krajevima. Mnoge građevine iste ulice također imaju obilježja te brojne ulomke iz 15. i početka 16. stoljeća te tako svjedoče o još jednom valu gradnje koji se, poput prvoga, odvijao u vrijeme ekonomskog prosperiteta otoka.

KLJUČNE RIJEČI

Rab, Donja ulica, stambena arhitektura

ABSTRACT

Detailed analysis of residential architecture of the Donja Street (Donja ulica) in Rab has determined that the street was most probably constructed in the second half of the 12th or in the early 13th century, which is testified by Romanesque mullioned and single-light windows on buildings at its ends. Numerous buildings in the same street are characterized by distinct features and fragments datable to the 15th or the early 16th century, suggesting a yet another building phase which also occurred in the period of economic prosperity of the island of Rab.

KEYWORDS

Rab, Donja ulica, residential architecture

Grad Rab bio je predmetom proučavanja mnogih znanstvenika još od druge polovine 19. stoljeća,¹ no njegov višestoljetni urbani razvoj još je uvijek nedovoljno istražen, a sve do nedavnih istraživanja provedenih u suradnji Međunarodnoga istraživačkog centra za kasnu antiku i srednji vijek Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilišta u Padovi, prevladavalo je mišljenje kako je veći dio grada, točnije tri glavne usporedne ulice te područje pravilno nizanih stambenih blokova koji se nalaze između njih, nastao u rimsko doba.² Stoga se u ovom radu, prije svega, pokušava objasniti nastanak i razvoj jedne od te tri najveće uzdužne komunikacije grada, Donje ulice i srednjovjekovne stambene arhitekture koja je određuje. Spomenuta ulica nalazi se na sjevernom dijelu grada gdje je visina terena najniža te se čitavom dužinom njezine sjeverne strane proteže potez gradskih zidina koje gledaju na gradsku luku. Ulica se pruža linijom istok – zapad te započinje pred trgovom Kneževa dvora, a završava pred palačom Nimira.

Raniji su istraživači navodili kako je područje na kojem se navedena ulica nalazi rezultat nasipanja terena bivšega morskog plicaka³ ili morske obale.⁴ No, treba istaknuti i neke nelogičnosti u spominjanom nasipanju ovog prostora šljunkom i drugim materijalima. Naime, treba postaviti pitanje zašto bi se uopće nasipavao toliki potez gradskog prostora kada je grad imao mjesta za daljnje širenje prema zapadu i Komrčaru. Ova nelogičnost još je jasnija kada se primijeti kako je čak i u slučaju da su starije zidine grada sezale do poteza današnjih zidina još uvijek bilo dosta prostora za širenje prema zapadu, a pritom bi grad dobio još jače osiguranu stranu prema kopnenom prostoru otoka jer se starije zidine ne bi nužno morale rušiti, a grad bi dobio dvostruku liniju obrane prema zapadu.

Drugo, pragmatičnije pitanje jest o potrebnoj tehnologiji i količini materijala nužnog za nasipanje terena i osiguravanje dobrih temelja za buduće građevine. Pritom je potrebno istaknuti kako je današnji grad Rab za oko jedan metar viši⁵ nego u razdoblju kada je navodno taj dio terena nasipan. Svaki takav oblik proširivanja grada za samu komunu nužno bi bio popriličan financijski izdatak te bi se mogao očekivati pisani trag koji bi takve zahvate potvrđivao, no, ako je i postojao, do danas nije očuvan.

Nadalje, tijekom recentnih istraživanja provedenih u vrtu tzv. Kuće rapske torte, istočno od gradske lože te južnije od Donje ulice, na vidjelo je izašao potez kasnoantičkog zida zidan tehnikom

opus incertum u koji su kao spolije ugrađena dva kasnoantička sarkofaga. Ti nalazi potvrđuju kako je u kasnoantičkom razdoblju prostor sjevernije od spomenutog zida bio izvan gradskih zidina, što se dakle odnosi i na prostor današnje Donje ulice (sl. 1). Pružanje tih kasnoantičkih zidina prema istoku, zapadu i jugu još uvijek nije sigurno određeno, no spomenuti potez zidina tijekom zreloga srednjeg vijeka gubi na važnosti te biva sekundarno upotrijebljen za kasnije nadogradnje poput jednog, nedavno istraženog, stambenog objekta koji se naslanjao na zidine. Stoga se spomenutim istraživanjem utvrdila samo jedna faza u dugom vremenu postojanja grada Raba, no u toj kasnoantičkoj fazi Donja ulica nije unutar gradskih zidina te je upitno je li tada uopće postojala.

U svrhu što cjelovitijeg razumijevanja konteksta i vremena nastanka Donje ulice, izvršena je pomna usporedba spoznaja iznesenih u radovima prvih istraživača otoka Raba poput R. Eitelbergera, W. Schleyera, M. Sabljara, V. Brusića kao i onih u recentnijim djelima. S obzirom na to da su se dosadašnja istraživanja koja su pokušavala odgovoriti na pitanje o vremenu nastanka Donje ulice koristila mahom indirektnim izvorima, tj. pisanim dokumentima poput notarskih zapisa⁶ u kojima dolazi do selekcije informacija koje se zapisuju, nužno su i zaključci izvedeni iz takvih izvora donekle ograničeni te ih treba koristiti u kombinaciji s arheološkim i povijesnumjetničkim istraživanjima. Stoga je, uz uobičajene povijesnumjetničke metodologije i stilske analize građevina, potrebna primjena različitih metodologija i pristupa istraživanju stambene arhitekture pa je tijekom istraživanja u osnovi ovog rada korištena analiza stratigrafije zida i usporedba fotodokumentacije.

Građevine s najstarijim romaničkim tragovima

Građevine cijelog grada Raba pa tako i Donje ulice proživjele su i danas proživljavaju brojne pregradnje koje su razlogom mnogih problema tijekom sustavne analize, a ponajviše u raščlanjivanju njihovih različitih građevinskih faza. Srećom, neke građevine Donje ulice ipak su odoljele zubu vremena i nemaru vlasnika te omogućuju djelomičnu rekonstrukciju promjena koje su se na njima odvijale, a samim time svjedoče i o važnosti same ulice u kojoj su se nalazile. Nepostojanje više očuvanih privatnih građevina iz ranijih razdoblja, pogotovo do kraja 13. stoljeća,⁷ dakako se može objasniti i čestom upotrebom drveta kao građevnog materijala⁸ koji ima kraći životni vijek nego kamene

gradnje. Samo javni i neki privatni objekti bili su od kamena te samo malen dio njihovih ostataka danas tvori stari, srednjovjekovni Rab.

Tako se dvije ponajbolje očuvane kamene građevine na sjevernoj strani Donje ulice nalaze na njezinim samim krajevima, a arhitektonski tragovi na njima u obliku romaničkih prozora upućuju na to da je cijeli potez ulice nastao u vrijeme romanike i to vjerojatno u drugoj polovini 12. ili početkom 13. stoljeća. Navedena datacija ujedno se poklapa s vremenom kada je grad ekonomski cvao⁹ te kada se u njemu događaju brojne pregradnje i novogradnje, poput izgradnje novog pročelja tadašnje katedrale te gradnje triju zvonika u gradu i jednog izvan grada.

- 1 Katastarska mapa grada Raba iz 1828. godine (Državni arhiv u Splitu, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju, 514 Rab)

Cadastral map of the town of Rab, 1828
(State Archives in Split, Archive of maps of
Istria and Dalmatia, 514 Rab)

2a Zapadna bifora (foto: M. Bijelić)

Western mullioned window
(photo: M. Bijelić)

2b Istočna bifora (foto: M. Bijelić)

Eastern mullioned window
(photo: M. Bijelić)

Prva građevina, Knežev dvor, koji se nalazi na samom istočnom rubu ulice, pritom je i stoljećima najvažnija otočka upravna građevina na čijem se južnom pročelju mogu zamijetiti dvije romaničke bifore koje su poprilično restaurirane. Sudeći prema jasno vidljivim razlikama u gradnji različitih dijelova dvora, može se zaključiti kako je on vrlo vjerojatno bio skup palača koje nisu bile izgrađene u isto vrijeme, no pretpostavlja se da je nastao iz kule unutar zidina,¹⁰ a njegov impresivni izgled bio je usko vezan uz osobe koje su u njoj živjele, rapskim kneževima.

Tako je, prema nekoliko autora, najstariji sačuvani dio vanjskog plašta kompleksa južno krilo sklopa koje oblikuje sjeverno ulično pročelje kraja Donje ulice.¹¹ Upravo na ovom pročelju koje je doživjelo rekonstrukcije nakon požara 50-ih godina 20. stoljeća, M. Domijan zamjećuje romaničku strukturu zida pravilno uslojenoga priklesanog kamenja što ga navodi na zaključak kako je to pročelje izvorno bilo ožbukano. Osim zida koji svojom strukturom sugerira nastanak u romanici, na prvom katu nalaze se i dvije restaurirane romaničke bifore (sl. 2a, 2b) isklesane od rapske breče. One svojim stepenastim uvlačenjem srpastih lukova pokazuju jasne romaničke karakteristike, a na tom položaju otvarale su izvana veliku dvoranu za okupljanje općinskog vijeća.

Okosnicu kompleksa dvora čini ugaona kula na njegovu jugoistočnom uglu. Sagrađena je od fino klesanih krupnih kvadara bijelog vapnenca te se za nju također navodi da je izvorno romanička.¹² No, i ona je zbog dugotrajne zapuštenosti bila veoma oštećena te je morala biti podvrgnuta restauratorskim zahvatima tijekom kojih je cijela rastavljena (sl. 3), a fotodokumentacija iz toga vremena pokazuje koliko su opsežni ti radovi bili i zbog čega je danas nemoguće iščitati građevinske faze kule kao i cijelog kompleksa, uključujući i južno krilo na kojem se nalaze romaničke bifore. Ono što se ipak može zamijetiti na kompleksu jesu tragovi ranijih otvora i brojni kasniji dodaci poput portala u prizemlju istočnog krila kompleksa koji se datira u 14. stoljeće te monumentalne bifore i balkona s dekorativnom balustradom koji se pripisuju radionici Petra Trogirana koji je uz Andriju Alešija najvažniji kipar koji djeluje na otoku tijekom 15. stoljeća.¹³

Kao bitan dio Donje ulice uz Knežev dvor ističe se kuća Benedetti za koju se pretpostavlja da je jedno vrijeme i sama bila njegov dio. Naime, iako je ova građevina za oko tri metra uvučena prema

- 3 Rastavljena kula Kneževa dvora, stanje 15. studenoga 1948. godine na kojem se vidi istočni zid južnog krila dvora (foto: Aleksandar Perc, Konzervatorski odjel u Rijeci)

Disassembled tower of the Rector's Palace, photo taken on 15 November 1948 showing the eastern wall of the south wing of the Palace (photo: Aleksandar Perc, Conservation Department in Rijeka)

sjeveru od ravnine južnog pročelja Kneževa dvora, na katastarskoj mapi iz 1828. godine zabilježena je kao integralni dio Kneževa dvora. I za nju se u literaturi navodi da je u osnovi bila romanička građevina¹⁴ te se kao veoma bitan arhitektonski detalj na njoj ističe romanička bifora ugrađena u njezin drugi kat (sl. 4). Iako bifora nije u svim dijelovima sasvim sačuvana, pa joj tako nedostaje razdjelni stupić, svojim stilskim karakteristikama upućuje na romaničko podrijetlo, a veoma je slična i ranije opisanim romaničkim biforama na južnom pročelju Kneževa dvora. Poput tih bifora i ona je izrađena od rapske breče te ima stepenasto uvučene srpaste lukove.

Nadalje, pomnijom analizom kamenja pročelja kuće Benedetti može se vidjeti trag pravokutnog lučno zaključenog prozora sličnih dimenzija kao bifora drugog kata, a nalazi se na prvom katu kuće, zapadno od portala. Ta pozicija prozora odgovarala bi pak razini prozora prvog kata južnog pročelja Kneževa dvora. Stoga je moguće da je prilikom dograđivanja pročelja kuće Benedetti ta ista bifora s prvog kata premještena na drugi kat gdje se još i danas nalazi.

Na pročelju su danas također vidljivi tragovi ranijih otvora, poput spomenutog lučno zaključenog prozora na prvom katu. Iako neki raniji istraživači ističu mogućnost da je ostatak građevine bio romaničke osnove,¹⁵ u trenutačnom stanju zidova građevine to nije moguće provjeriti ni potvrditi. Na samom zapadnom kraju Donje ulice, u blizini današnje crkve sv. Ante Padovanskog, nalazi se palača Nimira (sl. 5) čije je istočno krilo s tragovima romaničkih monofora (sl. 6) ključno kao

dokaz izgrađenosti ovog poteza ulice u romanici, najvjerojatnije druge polovine 12. ili početka 13. stoljeća. S obzirom na to da se na oba kraja ulice mogu pronaći *in situ* romanički prozori, moguće je pretpostaviti kako je i sama ulica formirana u to isto vrijeme.

Prilikom analiziranja pročelja palače Nimira, nameće se jasna razlika između današnjega istočnog krila palače i ostatka građevine. Istočno krilo svojim arhitektonskim elementima, otvorenim, ali i onim zatvorenim, te načinom zidanja, upućuje na zaključak kako je ono starije od ostatka građevine te je moguće da je prije pripadalo nekoj drugoj obitelji te poslije biva uključeno u kompleks nove palače Nimira koja dobiva novi sjaj u 15. stoljeću. U istočno se krilo danas ulazi kroz središnji pravokutni portal koji je u korpus krila kasnije dodan, što je moguće zaključiti na osnovi njegova oblika s nadvratnikom od romboidnog kamenja te načinu gradnje zida oko njega. Vrlo je izgledno kako je zid uz lijevi dovratnik postojao ranije te da novi portal ne zadire u njega, ali se zato s desne strane portal širi te je u strukturi zida desno od desnog dovratnika (sl. 6) upotrijebljen drugačiji način gradnje, manjim, nepravilnijim kamenjem. Ta se nepravilnost gubi prema istočnom rubu pročelja gdje način zidanja opet postaje pravilan te jednak onomu lijevo od portala. Upravo taj način zidanja pravilnim nizovima kamena gdje se veličina gradiiva smanjuje od većeg prema manjem i to u svaka tri niza, sugerira kako je donji dio pročelja, gdje je takvo zidanje i danas zamjetljivo, ujedno i najstarije. U gornjim dijelovima istog pročelja, zbog debelih nanosa cementa između sljubnica kamenja

- 4 Pročelje kuće Benedetti s vidljivom romaničkom biforom bez razdjelnog stupića na drugom katu palače te označenim tragovima zatvorenih prozora i vrata: žuto – mogući trag ranijeg položaja bifore koja se sada nalazi na drugom katu, crveno – zatvoreni prozor kasnijeg razdoblja (vjerojatno 15. ili 16. stoljeće), zeleno – trag ranijih vrata (vjerojatno 15. ili 16. stoljeće) (autor: M. Bijelić)

Façade of the Benedetti palace with second-floor Romanesque mullioned window without the mullion, with indicated evidence of walled windows and doors: yellow – possible evidence of the earlier position of the mullioned window, presently on the second floor, red – walled window of a later date (probably 15th or 16th century), green – evidence of earlier door (probably 15th or 16th century) (author: M. Bijelić)

- 5 Južno pročelje palače Nimira
(foto: M. Bijelić)

South façade of the Nimira palace
(photo: M. Bijelić)

nije sasvim jasno koristi li se i oko tragova romaničkih monofora isti način gradnje, koji bi se uklapao u vrijeme nastanka spomenutih prozora jer se on često koristio u romanici 12. i 13. stoljeća ovih prostora. Dvije monofore jasno su čitljive, dok se treća, najzapadnija, vidi samo u tragovima te nije sasvim raspoznatljiva. One vidljive radene su pak s doprozornicima od jednog kamena, polukružno su zaključene te tako svojim oblikovanjem i dimenzijama omogućuju datiranje u vrijeme romanike. U drugoj fazi građevine (ako se romaničke monofore i donji dijelovi pročelja smatraju izvornima) ugrađuju se dvije kasnogotičke monofore u maniri venecijanske cvjetne gotike s trolisnim lukovima i akroterijima u tjemenu luka. U tragovima je vidljivo kako se gornji dijelovi tih prozora uokviruju ciglom i motivom izmjeničnih zubaca također rađenim u cigli, što je utjecalo na koloristički efekt na pročelju. Jasno je vidljivo i kako se jedna od tih novih kasnogotičkih monofora, ona istočna, preklapa, tj. gradi preko ranije romaničke monofore. Sudeći prema stilskim detaljima, ali i poznavanju rapskih financijskih i političkih prilika u 15. stoljeću,¹⁶ ove se monofore treba datirati u to stoljeće. Do mnogih promjena na palači pa i na opisanom istočnom krilu došlo je početkom 20. stoljeća zbog lošeg stanja cijele građevine,¹⁷ a posebno njezina zapadnog krila. Naime, pročelje palače nije sasvim očuvano pa je tako iz fotodokumentacije i brojnih pisanih izvora poznato kako se zapadno od današnjega ulaznog portala nalazio i dvokatni stambeni dio palače (sl. 7). S obzirom na to da se dvokatni dio palače vidi još na fotografijama iz 1922. godine, no ne i prije Drugoga svjetskog rata, okvirno je poznato kada je srušen.

Zbog svih opisanih pregradnji i rušenja, od nekada prostrane palače danas je ostalo samo unutrašnje dvorište koje trenutačno nije moguće datirati te terasa i monumentalno južno ulično pročelje. Na pročelju se nalazi bogato dekorirani pravokutni portal s lunetom zaključenom šiljastim lukom (sl. 8). Upravo ovaj portal jedan je od primjera razilaženja mnogih autora koji su o njemu pisali, i to u dataciji, ali i umjetniku kojem se pripisuje. Naime, portal svojim osobinama veoma podsjeća na portal obitelji Cernotta koji radi Andrija Aleši prilikom boravka na otoku između 1453. i 1460. godine,¹⁸ no značajno je slabije klesarske kvalitete. Zato ga neki autori opisuju kao primjer gotičko-renesansnih elemenata s kraja 15. stoljeća i radom domaćih majstora u maniri venecijanske cvjetne gotike.¹⁹ Za isti se portal pak navodi i da je izgrađen na izričitu želju vlasnika po uzoru na portal jedne od palača Zudenico (danas izgubljen) 1490. godine,²⁰ no nije poznato o kojim je izvorima riječ, a navedena bi datacija pak više odgovarala vremenu djelovanja Petra Trogirana.²¹ Naime, u drugoj polovini 15. stoljeća rapsko su pomorstvo i trgovina procvjetali. U njima je sudjelovala sva tadašnja rapska elita, a posljedica i vanjski izraz toga jest kasnogotički sjaj vidljiv na pročeljima palača.²²

Klesarski detalji, ali i različiti proturječni izvori zaista otežavaju precizno datiranje portala, a uz to je on u jednom razdoblju bio u potpunosti uklonjen s palače Nimira te prebačen na ulazni zid u kompleks crkve sv. Ivana Evanđelista, a na izvorno mjesto opet je vraćen 1948. godine o čemu jasno svjedoči sačuvana fotodokumentacija. No, za određivanje vremena nastanka i autora

portala, treba naglasiti slabu klesarsku kvalitetu likova u luneti. Naime, oni po kvaliteti dosta odudaraju od ostatka portala, pa je moguće pretpostaviti rad više majstora na portalu. Očita sličnost s portalom obitelji Cernotta otkriva da je uzor bilo Alešijevo klesarsko djelovanje, no isti umjetnik ne bi tako loše izradio likove lunete te se može pretpostaviti da je lunetu radio neki drugi autor, no uvijek je problematična činjenica postojanja radionica umjetnika. Stoga ako su portal i luneta bili naručeni od Andrije Alešija ili pak Petra Trogirana,²³ to ne znači da su ih oni osobno i radili, nego su ih isto tako mogli izraditi i njihovi učenici što bi također objasnilo različitu, tj. nižu razinu kvalitete portala. Neovisno o tome koji je majstor portal na kraju izradio, za razumijevanje razvoja Donje ulice bitna je njegova datacija u drugu polovinu 15. stoljeća.

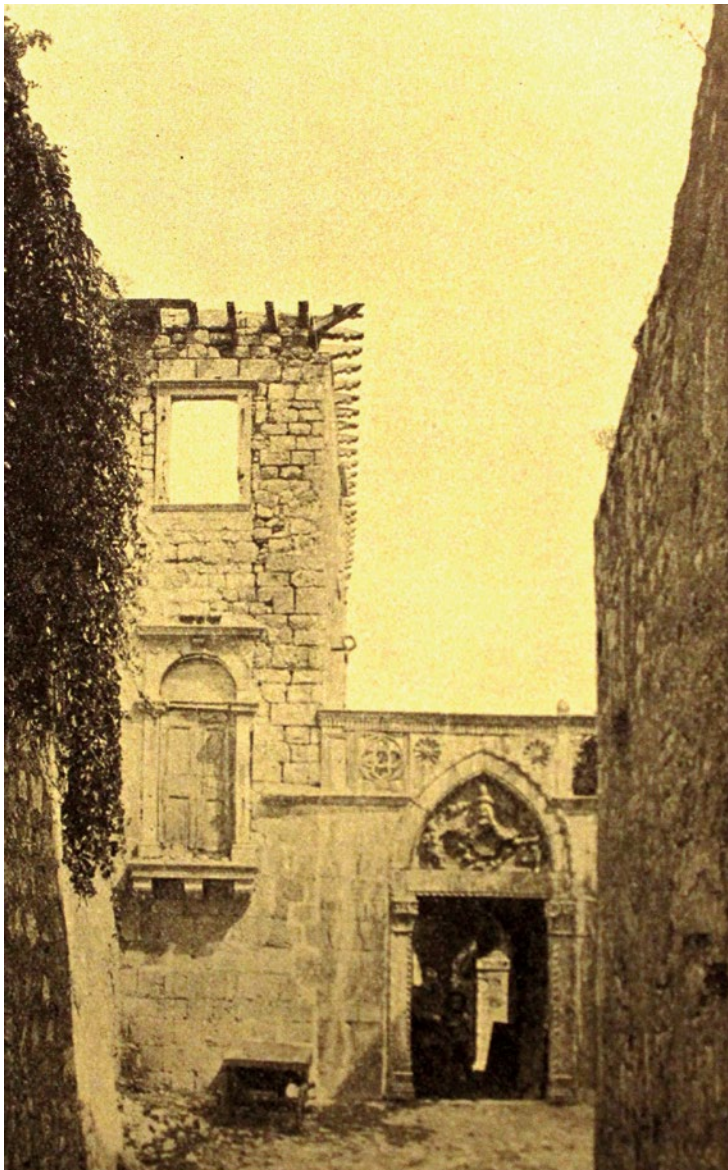
- 6 Pročelje istočnog krila palače Nimira s označenim postojećim i zazidanim otvorima: plavo – romaničke monofore, ružičasto – kasnogotičke monofore, narančasto – današnji portal nastao u recentnijim stoljećima, crveno – trag zazidanog portala, ljubičasto – konzole i reška ranijeg prozora (žuto) ili balkona (autor: M. Bijelić)

South wing façade of the Nimira palace with indicated existing and walled openings: blue – Romanesque single-light windows, pink – late-Gothic single-light windows, orange – existing portal of more recent date, red – evidence of walled portal, purple – corbels and jamb of an earlier window (yellow) or a balcony (author: M. Bijelić)

- 7 Pročelje palače Nimira 1912. godine: pogled na južno pročelje s ulaznim portalom i dvokatnim stambenim dijelom (preuzeto iz: Wilhelm Schleyer, bilj. 12, 166)

Façade of the Nimira palace in 1912: view of south façade with entrance portal and two-storey residential part (source: Wilhelm Schleyer, note 12, 166)

Cjelina ove palače primjer je nadogradnje na izvornu romaničku strukturu, a njezin smještaj potvrđuje još jednom da je potez ulice postojao već u 12. ili početkom 13. stoljeća. Nažalost, na južnoj strani Donje ulice danas ne postoje drugi jasni tragovi iz razdoblja romanike, ali brojni očuvani dijelovi obiteljskih zgrada i palača duž cijele Donje ulice svjedoče o još jednom, novom valu gradnje u 15. i 16. stoljeću.

Naime, građevine poput jednostavnih romaničkih zgrada s uskim i plošnim pročeljima, tijesnim prostorijama i malim prozorima nisu svojim skromnim srednjovjekovnim izgledom mogle zadovoljiti potrebe za većom udobnošću i prostranim domovima kakvima se teži u vrijeme renesanse.²⁴ Unatoč kasnogotičkim portalima u stilu kićene cvjetne gotike, ti građevinski sklopovi danas po svojem obliku, funkcionalnim osobinama, a i po položaju u gradu, odišu duhom renesanse, a ne duhom rapskoga srednjeg vijeka.²⁵ O tome svjedoče brojni ostaci arhitektonskih otvora, ali i dekorativnih detalja poput ugaonih stupića ili pak plastično istaknutih traka morta.²⁶ Poput prvog zamaha gradnje u romanici, i ovaj drugi usko je vezan uz razdoblje velikoga ekonomskog prosperiteta grada.

Tragovi drugog vala gradnje u Donjoj ulici

Gradnjom današnjeg Hotela Internacional velik dio sjeverne strane Donje ulice zauvijek je izgubljen te se stoga najveći broj ulomaka iz drugog vala gradnje pronalazi na južnoj strani Donje ulice čije građevine imaju pročelja i na paralelnoj Srednjoj ulici. Većina najstarijih građevina ove strane ulice okvirno se datira u drugu polovinu 15. ili početak 16. stoljeća i to zahvaljujući arhitektonskim detaljima poput okvira prozora i vrata s motivima tordiranog užeta ili poluobljih štapova, ali i veoma popularnog korištenja ugaonih stupića na građevinama. Osim arhitektonskih, i graditeljski detalj upotrebe plastično istaknutih traka morta veoma je koristan za precizniju dataciju građevina.

Tako se na sjevernom pročelju jedne od važnijih privatnih građevina južne strane Donje ulice, palači Galzigna (sl. 9), može zamijetiti ulazni portal koji je izvorno nastao u 15. stoljeću.²⁷ Portal je jednostavnoga pravokutnog oblika s glatkim dovratnicima i nadvratnikom te s elementima tipičnoga kasnogotičkog i ranorenesansnoga klesarskog ukrašavanja profilacijama i motivima dijamanтноg niza. Na nadvratniku portala nalazi se natpis: A LABIIS INIQVIS ET A LINGVA DOLOROSA ERVE ME

DOMINE. Taj izvorni, renesansni dio ulaznog portala naknadno je uokviren novim ranobaroknim dovratnicima,²⁸ zidanim vertikalnim bunjama i na vrhu dekoriranim volutama te zaključen jednostavnim trokutastim plitkim zabatom. Odmah iznad portala nalazi se blago istaknuti razdjelni vijenac koji dijeli prizemlje od prvog kata, a na njega se oslanja balkonska klupčica malene kasnogotičke monofore koja na kapitelima svojih doprozornika ima motiv dijamantnog niza. Prozorsku klupčicu nosi šest konzola u oblicima lavljih glava koje nisu rijetkost na Rabu nego se mogu pronaći na nizu građevina grada.

Osim tragova arhitektonskih elemenata i stratigrafije ziđa koja upućuje na nekoliko faza koje trenutačno nije moguće pobliže odrediti, još se jedan graditeljski detalj može primijetiti na palači Galzigna, a to su plastično istaknute trake morta. Njihovi tragovi danas su vidljivi lijevo od kasnogotičkog prozora na prvom katu palače (sl. 9), no na starijim fotografijama zamjetljivo je kako su se one nalazile i desno od spomenutog prozora. S obzirom na upadljivu sličnost s plastično istaknutim trakama morta koje i danas prekrivaju velik broj srednjovjekovnih kuća u Šibeniku i drugim gradovima Dalmacije, kao vjerojatni uzor i ishodišno mjesto njihove upotrebe često se navodi sakristija šibenske katedrale sv. Jakova, rad Jurja Matejeva Dalmatinca, nastala od 1450. do 1454. godine.²⁹ Otrpilike po sredini Srednje ulice prema zapadu do kratke rampe koja je spaja s Donjom ulicom, smjestila se pak palača Marinellis koja je jedna od složenijih i slojevitijih građevina Donje i Srednje ulice s pročeljima na obje strane te se na njoj mogu pronaći brojni ulomci arhitektonskih elemenata različitih razdoblja, ali i grbovi i posvetni natpis obitelji koja je građevinu posjedovala prije plemića Marinellisa, a to je bila obitelj Lacka Kosinjskog.³⁰ Gledajući palaču kao cjelinu od više dijelova, kao njezini ključni segmenti ističu se dva stambena, višetažna objekta na krajevima te unutrašnje dvorište u sredini koje ih spaja. Za ovaj je rad pritom najzanimljiviji njezin istočni (sl. 10) dio na čijim se uglovima, i prema Donjoj i prema Srednjoj ulici, nalaze dekorativni stupići. Oni predstavljaju jedan od ključnih elemenata za dataciju mnogih građevina Donje ulice, ali i ostatka grada jer se mogu pronaći na dosta kuća, ali i objekata druge namjene (sl. 11).

Naime, u gradu se mogu pronaći ugaoni stupići s kapitelima i bazama, no većina njih danas ipak ima ili samo kapitel ili samo bazu. Baze se

8 Portal palače Nimira (foto: M. Bijelić)

Portal of the Nimira palace (photo: M. Bijelić)

na mnogim primjerima više ne vide zbog novih popločenja ulica koja su ih prekrila, a mnogi kapiteli s vremenom su bili otučeni zbog kasnijih dodataka na kućama poput uličnih lampi ili raznih instalacija. Stupići takvih karakteristika mogu se vidjeti na sjeveroistočnom uglu palače Dominis, sjeveroistočnom uglu ugaone građevine u Donjoj ulici, oba istočna ugla palače Marinellis s veoma rustično klesanim vegetabilnim kapitelima prenačlašenih anula, sjeveroistočnom uglu palače Cernotta u Srednjoj ulici, sjeverozapadnom uglu palače preko puta palače Cernotta te na sjeveroistočnom uglu današnjega župnog dvora. Upravo posljednji navedeni primjer, ugaoni stupić na župnom dvoru, ima najprecizniju dataciju zahvaljujući renesansnom portalu koji se uz njega nalazi, a pripisuje se radionici majstora Petra

- 9 Sjeverno pročelje palače Galzigna s označenim otvorima zida: crveno – renesansni portal, ljubičasto – barokni portal, žuto – kasnogotička monofora i prozorska klupčica, zeleno – trag zatvorenog prozora u čijem se dnu nalazi ulomak dijamantnog niza, plavo – recentniji prozori (autor: M. Bijelić)

North façade of the Galzigna palace with indicated wall openings: red – Renaissance portal, purple – Baroque portal, yellow – late-Gothic single-light window and window sill, green – evidence of walled window with a fragment of a diamond-shaped pattern at the bottom, blue – windows of more recent date (author: M. Bijelić)

- 10 Zid unutrašnjeg dvorišta i stambene cjeline južnog pročelja palače Marinellis s označenim zidnim otvorima: crveno – renesansni portal s grbom Marinellisa, zeleno – portal na koljeno, žuto – ugaoni stupić nastao krajem 15. ili početkom 16. stoljeća, narančasto – natpis koji spominje Lacko Kosinjskog i godinu 1477., plavo – kasniji prozorski otvori (autor: M. Bijelić)

Wall of the inner courtyard and the residential part of the south façade of the Marinellis palace with indicated wall openings: red – Renaissance portal with the Marinellis coat of arms, green – portal, yellow – late 15th – or early 16th – century corner post, orange – inscription mentioning Lacko Kosinjski and the year 1477, blue – window openings of a later date (author: M. Bijelić)

Trogiranina oko 1500. godine.³¹ Na sjeverozapadnom uglu crkve sv. Frane na groblju izvan grada također postoji dekorativni ugaoni stupić, no on je svojim dimenzijama mnogo manji od ostalih primjera, a ujedno se nalazi na crkvenom objektu koji, naravno, ima mnogo drugačiju funkciju od ostalih, primarno stambenih objekata koji nose ugaone stupiće. Njegova dekorativna vrijednost jest također u cjelini crkve zanemariva, jer je ostatak pročelja mnogo više i kvalitetnije dekoriran. No, bitno je navesti kako se izrada pročelja crkve datira u drugu polovinu 15. stoljeća, točnije oko 1490. godine, te se također pripisuje Petru Trogiraninu,³² što se pak slaže s predloženim vremenom datacije ovih stupića u kraj 15. ili početak 16. stoljeća. Ugaoni stupići bez razrađenih kapitela i baza također se mogu naći na više građevina grada, a za mnoge od njih nije sigurno da su kao takvi izvorno napravljeni jer postoji mogućnost da su kapiteli i baze s vremenom otučeni pa se iz toga razloga danas više ne vide. Takve ugaone stupiće preciznije bi bilo zvati ugaonim „štapovima“ (sl. 11).³³

- 11 Karta grada s označenim tragovima ugaonih stupića: crveno – stupići s ostacima kapitela ili baza, plavo – stupići bez kapitela i baza, tj. svojevrsni ugaoni „štapovi“ (autori: Federico Giacomello i M. Bijelić)

Town map with indicated evidence of corner posts: red – posts with remains of capitals or bases, blue – posts without capitals and bases, or corner “poles” (authors: Federico Giacomello i M. Bijelić)

Spomenuti kipar Petar Trogiraniin radio je i na kiperskoj dekoraciji palače Dominis³⁴ koja je možda i najznačajnija stambena građevina u gradu te su upravo njezini ugaoni stupići (od kojih je danas *in situ* samo jedan) najvjerojatnije postali uzorom koji se kopirao na ostalim stambenim palačama. Analizom kamenja zida oko ugaonog stupića te palače vidi se kako je on istodoban s okolnim zidom jer su ovi stupići najvjerojatnije bili klesani na samim palačama, dakle na licu mjesta, te se njihovo klesanje moralo ranije planirati. Iz toga razloga oni su dio svakog bloka koji se nalazi na samom rubu građevine te integralna cjelina zida zbog čega je moguće pretpostaviti da je stupić nastao krajem 15. stoljeća.

Svi ostali ugaoni stupići stoga se ne bi trebali datirati prije izgradnje palače Dominis koja je kao najveća stambena građevina u tom trenutku, u vlasništvu najmoćnije obitelji Raba, bila najvjerojatniji uzor u gradnji ostalih reprezentativnih stambenih objekata i njihovih ugaonih stupića koji se grade i dalje nakon kraja 15. stoljeća. Tako se i datacija dijelova dviju građevina koje se nalaze u

Donjoj ulici, a to je već obrađena palača Marinellis, ali i jako slabo očuvana ugaona građevina koja se nalazi odmah uz stražnji ulaz Hotela Internacional, ne bi trebala datirati prije izgradnje palače Dominis, nego nakon kraja 15. i tijekom 16. stoljeća.

Zaključak

Rapska Donja ulica po svemu je sudeći posljednji potez u urbanom oblikovanju grada. Arheološkim istraživanjima pouzdano se utvrdilo kako je taj dio grada bio izvan kasnoantičkih zidina te da najvjerojatnije nije bio ni u ranijim razdobljima urbaniziran. Oblikovanje današnje Donje ulice određuju dvije krajnje točke, palače na istočnom i zapadnom uglu. Njihove su stilske karakteristike romaničke, i to druge polovine 12. ili ranog 13. stoljeća. Kada ih se proučava na tlocrtnoj dispoziciji grada, one, pomalo odmaknute od postojećih poprečnih ulica, omeđuju jedan novi prostor. Stoga se može zaključiti da je formiranje same ulice određeno tim dvama objektima. Što je bilo između njih u zreлом srednjem vijeku, danas je zbog kasnije izgradnje nemoguće zaključiti, no

vrlo je vjerojatno da je velik dio kuća koje su tvorile ulicu bio od drveta. Pokušaji da se na postojećim objektima odrede oni koji nose bar poneki stilski detalj romanike pokazali su da je tih detalja malo, poput romaničkih bifora na Kneževu dvoru i kući Benedetti te zazidanih romaničkih monofora na palači Nimira. U prepoznavanju tih detalja bilo je nužno služiti se različitim analitičkim postupcima, počevši od analize zida, vertikalne stratigrafije, do snimanja termokamerom, ne bi li se ispod recentnih žbuka ustanovili neki oku nevidljivi detalji. No, na većini jako pregrađivanih zidova takvih detalja više nema. Svakako je tomu pridonio drugi val izgradnje u 15. i početkom 16. stoljeća koji je nizom pregradnji i novogradnji u potpunosti definirao Donju ulicu, a o čemu danas svjedoče oblici zidnih otvora te dekorativni ugaoni stupići i plastično istaknute trake morta.

* Članak je nastao na osnovi diplomskog rada obranjenog na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te nagrađenog Nagradom „Radovan Ivančević“ Društva povjesničara umjetnosti Hrvatske za najbolji diplomski rad u 2016. godini. Rad je izrađen pod mentorstvom prof. dr. sc. Miljenka Jurkovića.

BILJEŠKE

- 1 Različite teze mogu se pronaći u nekim od najranijih radova poput istraživanja R. Eitelbergera, W. Schleyera i V. Brusića preko M. Suića, J. Medinija, B. Nedved i M. Domijana do novijih istraživanja N. Budaka i D. Mlacovića.
- 2 MILJENKO DOMIJAN, *Rab: grad umjetnosti*, Barbat, Zagreb, 2001., 179.
- 3 VLADIMIR BRUSIĆ, *Otok Rab: geografski, historijski i umjetnički pregled sa ilustracijama i geografskom kartom Kvarnera i Gornjeg Primorja*, Franjevački samostan sv. Eufemije u Kampu, Zagreb, 1926., 168.
- 4 DUŠAN MLACOVIĆ, *An Island of Confinement. Impact of Quest of Power on a small Community in the 16th Century*, u: I Turchi, gli Asburgo e l'Adriatico, (ur.) G. Nemeth, A. Papo, Balogh & Társa Kft, Trieste, 2007., 121-131.
- 5 Visina, tj. dubina taloženja materijala određena je aproksimativno jer na području Donje ulice nisu provedena arheološka istraživanja kojima bi se utvrdila točna visinska razlika među slojevima različitih razdoblja.
- 6 DUŠAN MLACOVIĆ, *Gradani plemići: pad i uspon rapskog plemstva*, Leykam international, Zagreb, 2008., 199-201.
- 7 DUŠAN MLACOVIĆ, *The Communes of the Northern Istria in the Late Middle Ages and Wood*, u: Man, Nature and Environment Between the Northern Adriatic and the Eastern Alps in Premodern Times, (ur.) P. Štih, Littera Picta, Ljubljana, 2014., 86-102; GIAN PIETRO BROGIOLO, *Le origini della città medievale*, SAP, Mantova, 2011., 164-171.
- 8 Drvo je također bilo i osnovna gorivna sirovina i to ne samo za grijanje nego i za kuhanje, proizvodnju, brodograditeljstvo itd. Više u: DUŠAN MLACOVIĆ (bilj. 7), 88-89, 99; GIAN PIETRO BROGIOLO, AURORA CAGNANA, *Archeologia dell'architettura: metodi e interpretazioni*, Tipografia Nuova Grafica Fiorentina, Firenze, 2012., 69-75.
- 9 NEVEN BUDAK, *Urban development of Rab - a hypothesis*, Hortus Artium Medievalium, 12 (2006.), 123-135.
- 10 DUŠAN MLACOVIĆ (bilj. 4), 122-125. Autor ne objašnjava kojem bi vremenu ta kula i zidine izvorno pripadali.
- 11 MILJENKO DOMIJAN (bilj. 2), 187-188; DUŠAN MLACOVIĆ (bilj. 4), 125.
- 12 MILJENKO DOMIJAN (bilj. 2), 188; WILHELM SCHLEYER, *Arbe, Stadt und Insel: ein Schatzkästlein der Natur und Kunst in Dalmatien*, C. W. Kreidel's Verlag, Wiesbaden, 1914., 146. W. Schleyer navodi da je kula najkasnije iz 13. stoljeća.
- 13 MILJENKO DOMIJAN (bilj. 2), 187-191.
- 14 Ibid., 184.
- 15 Ibid., 184, 188. M. Domijan navodi da su izvorno istočno i sjeverno krilo bila srednjovjekovne, romaničke osnove te da su poslije u cijelosti pregrađena, no nije sasvim jasno kako autor to zaključuje o istočnom krilu građevine kada je ona bila i jest građevina u nizu te kao takvoj, njezino zapadno i istočno krilo uopće nisu vidljiva. Također nema traga da je ona imala unutrašnje dvorište pa je time spominjanje tih krila još nelogičnije.
- 16 DUŠAN MLACOVIĆ (bilj. 4), 121-122; DUŠAN MLACOVIĆ (bilj. 6), 199-201; NEVEN BUDAK, *Neki elementi demografsko-ekonomskog razvoja i prostorne organizacije grada Raba od XI. do kraja XIII. stoljeća*, u: Rapski zbornik: zbornik radova sa Znanstvenog skupa o otoku Rabu, održanog od 25. do 27. listopada 1984. godine, (ur.) A. Mohorovičić, JAZU, Zagreb - Skupština općine, Rab, 1987., 193-199.
- 17 WILHELM SCHLEYER (bilj. 12), 49-56, 166-168.
- 18 DUŠAN MLACOVIĆ (bilj. 6), 73-74.
- 19 VLADIMIR BRUSIĆ (bilj. 3), 131; MILJENKO DOMIJAN (bilj. 2), 63, 180.
- 20 MILJENKO DOMIJAN (bilj. 2), 181.

REFERENCES

- 21 MARIJAN BRADANOVIĆ, *Rab i recepcija renesanse u arhitekturi i skulpturi na sjevernom Jadranu*, u: Rapski zbornik II, (ur.) Josip Andrić, Robert Lončarić, Matica hrvatska, Ogranak, Rab, 2012., 451–461.
- 22 DUŠAN MLACOVIĆ (bilj. 6), 100.
- 23 MILJENKO DOMIJAN (bilj. 2), 181.
- 24 CVITO FISKOVIĆ, *Lučićeva rodna kuća*, Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 6 (1969.), 45–60, URL: <http://hrcak.srce.hr/file/124454> (19. 2. 2016.).
- 25 DUŠAN MLACOVIĆ (bilj. 6), 121–122.
- 26 S obzirom na brojnost sačuvanih renesansnih i kasnijih ulomaka u cijeloj Donjoj ulici, nije ih moguće sve navesti i opisati u ovom radu. Više u: MARIJA BIJELIĆ, *Razvoj rapske Donje ulice i njene stambene arhitekture*, diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2016.
- 27 MILJENKO DOMIJAN (bilj. 2), 184–185.
- 28 Ibid., 185.
- 29 IVO ŠPRLJAN, *Plastično istaknute trake morta na šibenskim pročeljima: prilog poznavanju prezentacije pročelja u Dalmaciji od sredine XV. do početka XX. stoljeća*, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 22 (1996.–1997.), 87–94; PREDRAG MARKOVIĆ, *Sakristija šibenske katedrale: ugovor, realizacija i naknadne intervencije: posvećeno akademiku Vladimiru Markoviću*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 34 (2010.), 31–50. P. Marković navodi kako je D. Frey smatrao kako su kamene letvice koje omeđuju plohe zamijenile tradicionalni venecijanski ukrasni motiv – niz izmjeničnih zubaca, kod nas poznat i pod terminom „rovaš“ ili „zioka na raboš“. Juraj Dalmatinac poticaj je za izradu kamenih letvica mogao dobiti u klesarskoj praksi o čemu svjedoči nedovršeni niz izmjeničnih zubaca koji se u vidu glatke kamene letvice javlja uz vrh gotičkog prozora zapadno od Lavljeg portala, no vjerojatnije objašnjenje jest u maskirnoj ulozi ovih letvica koje prikrivaju pravu zidarsku narav Jurjeva djela.
- 30 BORISLAV GRGIN, *Doseljenici iz Hrvatske na Rabu krajem XV. i početkom XVI. stoljeća*, u: Raukarov zbornik: zbornik u čast Tomislava Raukara, (ur.) Neven Budak, Filozofski fakultet, Zagreb, 2005., 537–547; DUŠAN MLACOVIĆ (bilj. 6), 105. D. Mlacović tvrdi da se Lacko Kosinjski na Rab doselio 1468., a B. Grgin da se to dogodilo 1469. ili 1470. godine.
- 31 MILJENKO DOMIJAN (bilj. 2), 67.
- 32 Ibid., 201.
- 33 CVITO FISKOVIĆ, *Romaničke kuće u Splitu i Trogiru*, Starohrvatska prosvjeta, III. serija, 2 (1952.), 129–178. Prema C. Fiskoviću, tijekom 15. stoljeća u Šibeniku običavalo se oštri rub kuće ublažiti polustupom koji se u Trogiru javlja već tijekom 14. stoljeća na romaničko-gotičkoj kući iza nekadašnje crkve sv. Duha, a s obzirom na to da ovaj motiv ne bi bio jedini koji se u to vrijeme preuzima u Rabu iz Šibenika (to su i već objašnjene plastično istaknute trake morta), isti je grad vrlo mogući izvor ovog motiva. No, ne smije se zanemariti utjecaj Petra Trogiranina koji je bio učenik Ivana Duknovića, a kao što C. Fisković navodi, isti se motiv nalazio i u Trogiru pa je tako taj ugaoni motiv mogao doći i iz toga grada.
- 34 MARIJAN BRADANOVIĆ (bilj. 21), 457–458.
- MARIJA BIJELIĆ, *Razvoj rapske Donje ulice i njene stambene arhitekture*, MA Thesis, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2016.
- MARIJAN BRADANOVIĆ, *Rab i recepcija renesanse u arhitekturi i skulpturi na sjevernom Jadranu*, in: Rapski zbornik II, (eds.) Josip Andrić, Robert Lončarić, Matica hrvatska, Ogranak, Rab, 2012, 451–461.
- GIAN PIETRO BROGIOLO, *Le origini della città medievale*, SAP, Mantova, 2011.
- GIAN PIETRO BROGIOLO, AURORA CAGNANA, *Archeologia dell'architettura: metodi e interpretazioni*, Tipografia Nuova Grafica Fiorentina, Firenze, 2012.
- VLADIMIR BRUSIĆ, *Otok Rab: geografski, historijski i umjetnički pregled sa ilustracijama i geografskom kartom Kvarnera i Gornjeg Primorja*, Franjevački samostan sv. Eufemije u Kaporu, Zagreb, 1926.
- NEVEN BUDAK, *Neki elementi demografsko-ekonomskog razvoja i prostorne organizacije grada Raba od XI. do kraja XIII. stoljeća*, in: Rapski zbornik: zbornik radova sa Znanstvenog skupa o otoku Rabu, održanog od 25. do 27. listopada 1984. godine, (ed.) A. Mohorovičić, JAZU, Zagreb – Skupština općine, Rab, 1987, 193–199.
- NEVEN BUDAK, *Urban development of Rab – a hypothesis*, Hortus Artium Medievalium, 12 (2006), 123–135.
- MILJENKO DOMIJAN, *Rab: grad umjetnosti*, Barbat, Zagreb, 2001.
- CVITO FISKOVIĆ, *Romaničke kuće u Splitu i Trogiru*, Starohrvatska prosvjeta, Series III, 2 (1952), 129–178.
- CVITO FISKOVIĆ, *Lučićeva rodna kuća*, Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 6 (1969), 45–60, URL: <http://hrcak.srce.hr/file/124454> (19/02/16).
- BORISLAV GRGIN, *Doseljenici iz Hrvatske na Rabu krajem XV. i početkom XVI. stoljeća*, in: Raukarov zbornik: zbornik u čast Tomislava Raukara, (ed.) Neven Budak, Filozofski fakultet, Zagreb, 2005, 537–547.
- PREDRAG MARKOVIĆ, *Sakristija šibenske katedrale: ugovor, realizacija i naknadne intervencije: posvećeno akademiku Vladimiru Markoviću*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 34 (2010), 31–50.
- DUŠAN MLACOVIĆ, *An Island of Confinement. Impact of Quest of Power on a small Community in the 16th Century*, in: I Turchi, gli Asburgo e l'Adriatico, (eds.) G. Nemeth, A. Papo, Balogh & Társa Kft, Trieste, 2007, 121–131.
- DUŠAN MLACOVIĆ, *Građani plemići: pad i uspon rapskog plemstva*, Leykam international, Zagreb, 2008.
- DUŠAN MLACOVIĆ, *The Communes of the Northern Istria in the Late Middle Ages and Wood*, in: Man, Nature and Environment Between the Northern Adriatic and the Eastern Alps in Premodern Times, (ed.) P. Štih, Littera Picta, Ljubljana, 2014, 86–102.
- WILHELM SCHLEYER, *Arbe, Stadt und Insel: ein Schatzkästlein der Natur und Kunst in Dalmatien*, C. W. Kreidel's Verlag, Wiesbaden, 1914.
- IVO ŠPRLJAN, *Plastično istaknute trake morta na šibenskim pročeljima: prilog poznavanju prezentacije pročelja u Dalmaciji od sredine XV. do početka XX. stoljeća*, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 22 (1996–1997), 87–94.

SUMMARY

Genesis and Residential Development of the Donja Street (Donja ulica) in Rab in the Late Middle Ages

The paper aims at defining the earliest traces of buildings constructed along the Donja Street (Donja ulica; Lower Street) in Rab through the analysis of existing structures. The earliest elements, determined at the very ends of the Donja Street, consist of Romanesque mul-lioned windows on the south façade of the Rector's palace and Romanesque single-light windows on its eastern wing, today part of the Nimira palace. The construction of the street in the second half of the 12th or in the early 13th century corresponds to the period of the town's economic growth, when increased funds provided the basis for a series of building campaigns, from ecclesiastical structures such as church belfries to the new portion of the street running along the northern edge of the peninsula. Multiple layers of buildings in the Donja Street brought forth evidence of yet another important period of reconstruction, corresponding to the 15th and the early 16th century and testified by numerous architectural and building technique elements such as wall openings, protruded strips of mortar, differences in wall structure strata and corner posts modelled after the Dominis palace erected in the late 15th century.

MARIJA BIJEIĆ (1991.) diplomirala je pedagogiju i povijest umjetnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2017. godine. Trenutačno je na doktorskom studiju Predmoderne povijesti te se njezin rad fokusira na arhitekturu ranog i zrelog srednjeg vijeka. Dobitnica je Nagrade DPUH-a „Radovan Ivančević“ za najbolji diplomski rad u 2016. godini.

MARIJA BIJEIĆ (1991) received her MA in Pedagogy and Art History from the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb in 2017. She is currently a PhD candidate at the Doctoral Programme of Pre-modern History, with a thesis focusing on architecture of the Early and Late Middle Ages. She was awarded the Croatian Society of Art Historians' "Radovan Ivančević" Award for Best MA Thesis in 2016.